

## Via Laietana: memòria torturada.

---

CÉSAR LORENZO :: 19/10/2021

El context polític impedeix la resignificació de la tristament cèlebre comissaria, record incòmode i darrer gran símbol de la repressió franquista a Barcelona

"Dintre d'un armari del despatx d'en Polo, s'hi trobaven porres de tota mena i n'escollien una cada dia diferent, per a la pallissa de torn, particularment als qui no podien trobar indicis d'identificació en les responsabilitats del Partit. Els interrogatoris es feien de matinada, dintre el silenci dels passadissos i amb total impunitat. Sovint els de la policia armada que ens custodiaven als soterranis ens havien de baixar totalment desfets". És el testimoni de Sebastià Piera, supervivent de la Guerra Civil, de Hitler i de l'estepa russa, i d'aquell 1947 als interrogatoris de la Brigada Político-Social (BPS) a la Jefatura de Via Laietana durant *la caiguda dels 80*. Ell va salvar la pell, però una paràlisi facial li recordaria cada dia de la seva vida que va estar a punt de perdre-la.

"Li deien: 'Si no parles, pegarem i violarem la teva germana...'"

És impossible saber del cert quantes persones van passar per aquell tràngol. Sense la documentació policial, protegida a pany i forrellat als arxius del Ministeri de l'Interior o, pitjor encara, convertida en cendres durant la Transició per ordres del llavors ministre Rodolfo Martín Villa, qualsevol quantificació no pot anar més enllà de la simple conjectura. En tot cas, van ser milers d'homes, majoritàriament, però també moltes dones, de tot l'espectre ideològic i perfil social de l'oposició antifranquista. Comunistes, anarquistes, socialistes, catalanistes, estudiants, obrers, i fins i tot intel·lectuals i professionals liberals van tastar, amb més o menys rudeses, els mètodes emprats per la Social. Des dels màxims líders de les organitzacions clandestines fins als militants de base, les diligències policials eren comunes per a la majoria. Ingressar a la presó després del pas per la Jefatura, constituïa, paradoxalment, un alliberament.

Desembre de 1970, quasi un quart de segle més tard, i se segueix donant exactament el mateix relat: "Tancat a les cel·les et cridaven a deshores, contínuament. No et deixaven dormir. T'amenaçaven fent veure amb la pistola que t'anaven a disparar. Tota la panxa negra de pegar-te, cosa que et produeix un dolor terrible. Després, tot tipus de vexacions, cops de peu, la roda, el poli bo i el dolent...". Aquest cop és Carles Vallejo, sindicalista de CCOO, qui parla sobre la seva experiència de 17 dies a Jefatura. Quedava lluny l'assessorament de la Gestapo nazi a la incipient policia secreta franquista. També els cursos impartits per l'FBI a Nova York en tècniques de contraespionatge als quals el mateix comissari Antonio Juan Creix, trist protagonista d'aquella comissaria, va assistir convidat pel govern del general Eisenhower, a finals dels anys cinquanta.

L'edifici ha viscut la seva particular guerra de banderes: lluint la senyera i la republicana, en una imatge efímera i poc vista. BRANGULÍ

Totes aquestes innovacions es van notar poc, però, a Via Laietana. *La cigonya*, amb les mans emmanillades rere els genolls i les cames flexionades; *el quiròfan*, amb el cos sobre una taula i el tronc penjant a l'aire; o *la barra*, de la qual penjaven el detingut emmanillat, continuaven sent habituals contra els considerats més perillosos. Sols els més durs i preparats resistien aquelles llargues sessions de turments medievals: no tothom podia emular el polític del PSUC Miguel Núñez, tal com va dir Creix en persona al periodista comunista Manuel Vázquez Montalbán durant la detenció d'aquest el 1962. Per això el mateix Núñez, des de la presó de Burgos, es va encarregar de redactar un petit manual (*No quiero hablar. El deber de los comunistas frente a la policía y los tribunales franquistas*), on instruïa els militants sobre com preparar-se. Altres organitzacions l'adaptarien o en farien de propis.

## **Prohibit parlar-ne**

"Hemos pasado del gobierno de Franco al gobierno de Kafka", va declarar la cineasta Pilar Miró quan, per ordre d'un tribunal militar, es van segrestar totes les còpies de la seva pel·lícula *El crimen de Cuenca*. Era el febrer de 1980 i la cinta tractava sobre uns fets ocorreguts a començaments de segle, quan —sota tortures de la Guàrdia Civil— dos homes van acabar confessant un assassinat que no havien comès.

La cruesa de les imatges, en un moment en què els mètodes de la Benemèrita estaven en entredit, va despertar la ira d'un estament militar que encara no havia assumit el recent canvi de règim. La pel·lícula no es va estrenar a Espanya fins un any i mig després i, ironies de la vida, va acabar sent la més taquillera de l'any, per davant de *Superman II*.

L'edifici envoltat de banderes espanyoles actuals.

De tortura n'hi havia hagut durant tot el segle XX i continuava havent-n'hi el 1981. Al febrer d'aquell any, Joseba Arregi va morir després del seu pas per la Dirección General de Seguridad, a Madrid. A Via Laietana, les germanes Eva i Blanca Serra, entre d'altres militants independentistes, van denunciar maltractaments. I no serien els últims. Estàvem en democràcia, però algunes coses havien canviat poc. Genuino Navales, inspector en cap de la temible Brigada Político Social, l'hi havia deixat clar, entre hòstia i hòstia, a Carlos Vallejo: "Yo soy un profesional, soy policía con Franco, lo seré con la democracia y seguiré siéndolo cuando manden los tuyos".

Les tortures eren tantes que el PSUC va acabar fent un petit manual per a resistir-ho

L'encertà de ple. Aquell agent aficionat a tallar la circulació dels canells dels detinguts amb les manilles va ser nomenat el 1982 comissari general de Seguretat, essent l'encarregat de coordinar la visita del Papa i el Mundial de futbol. Hauria estat nomenat cap de la Policia a Barcelona el 1979 si no fos perquè CCOO va protestar públicament pel seu passat i el govern no va voler generar polèmica. Tothom coneixia què havia succeït, però ningú, o quasi ningú, volia parlar-ne. Vázquez Montalbán, de nou, amb motiu de la mort del més cèlebre de tots els torturadors, es lamentava: "Tampoco sus víctimas hicimos nada por enfocarles con el reflector. La Reforma había absuelto a los dueños de los Creix, ¿hubiera sido justo perseguir a los criados?".

## **El darrer baluard**

Any 2007. Després de llargues i dures controvèrsies entre l'Ajuntament i el govern del PSOE, el Ministeri de Defensa cedeix definitivament el Castell de Montjuïc a la ciutat. La fortalesa que havia vigilat i castigat els barcelonins durant més de dos segles tornava a la ciutadania. Tot i la manca de definició dels seus usos i la seva llunyania del centre de la ciutat, la recuperació del castell es va viure com una gran victòria, entre d'altres, del moviment a favor de la memòria democràtica, perquè permetria dignificar el patíbul del president Lluís Companys. Era, a més, el primer gran espai simbòlic de la guerra i la dictadura que podia ser reinterpretat com tal. Els altres tres (presó Model, Camp de la Bota i Jefatura) presentaven situacions ben diferents.

La Model estava encara en ple ús (no es tancaria fins el 2017) i la seva reconversió en centre memorial s'albira, encara avui, llunyana per la complexitat de les obres i l'elevat pressupost. El Camp de la Bota, escenari de més de 1.700 afusellaments entre el 1939 i el 1952, havia canviat tant respecte aleshores que era irreconeixible i, a més, el Fòrum de les Cultures del 2004 va acabar de trepitjar la poca dignitat que el lloc conservava. La Jefatura de Via Laietana, segurament l'espai amb més càrrega simbòlica de tots quatre, també continuava operativa, però l'edifici i la ubicació eren tan poc adients per a les necessitats d'un cos policial del segle XXI que no era forassenyat pensar en un canvi d'usos si s'aconseguia una bona permuta de terrenys.

L'Associació Catalana d'Expresos Polítics del Franquisme, entre d'altres entitats memorials, feia anys que ho reclamava. Deu anys després, gràcies a un notable moviment ciutadà i polític, el canvi va semblar possible quan el grup d'ERC al Congrés presentà a la Comissió d'Interior una nova proposició no de llei per reconvertir Jefatura en un centre memorial i, contra tot pronòstic, es va aprovar amb els vots de PSOE i Ciudadanos. Cap conseqüència palpable a curt termini però, almenys, un bri d'esperança.

Avui, aquella possibilitat és més llunyana que mai. La reacció de l'Estat al procés independentista sembla haver trencat els ponts de diàleg en aquest assumpte. La Jefatura és, amb la Subdelegació del Govern, el màxim símbol de la sobirania estatal al cor de la capital catalana. Quin polític voldria assumir les diatribes dels adversaris si s'atrevis a arriar la bandera espanyola del balcó?

## **Un faristol 'perillós'**

En el context polític actual, qualsevol crítica al sinistre passat de l'edifici, qualsevol proposta de resignificació de l'espai, és retorçada fins a presentar-la com un atac a les forces i cossos de seguretat i, de retruc, a l'Estat, en general. Així va ser quan el març de 2019 l'Ajuntament va instal·lar un faristol explicatiu sobre l'edifici. El ministre d'Interior, Fernando Grande-Marlaska, adreçà una carta a l'alcaldeessa on l'advertia que era "perillós identificar institucions democràtiques de l'Estat amb un règim polític del passat". Línia argumental que el secretari d'Estat de Seguretat ha emfatitzat recentment en dir que la comissaria "ha estat i és un símbol de servei públic des del qual diverses generacions de policies han contribuït i continuen contribuint a enfortir la democràcia".

Que no hi va haver depuració de la policia franquista no ho diuen els vells opositors que hi

van ser apallissats, sinó el mateix Rodolfo Martín Villa, ministre de l'Interior entre 1976 i 1979: "Yo me daba cuenta de las lógicas insuficiencias y de los lógicos fallos de la Policía y la Guardia Civil, pero el Estado los necesitaba si quería sobrevivir, y era injusto, radicalmente injusto, política y moralmente, que en un proceso político como el que nosotros conducíamos permitiera la más mínima depuración".

Però, si realment es vol diferenciar entre ambdós períodes, per què no assumir d'una vegada aquest llegat incòmode i permetre que l'escenari de la vulneració dels drets de tantes persones serveixi a la causa de la democràcia a través del record als que hi van lluitar per ella?

## **Botxins i resistents**

L'edifici de Vila Laietana dona per a un trist 'dramatis personae' entre torturats i torturadors i els que consentiren tot plegat:

**Busquets, Joan.** Encara un nen durant la Guerra Civil, Busquets (1928) va entrar en contacte amb el moviment llibertari a l'exili a finals dels anys quaranta. Va ser llavors quan s'integra als grups de maquis de la zona, amb els quals realitza diverses incursions a Catalunya. L'octubre de 1949 és detingut a Barcelona i torturat durant tres setmanes abans d'ingressar a la presó, on va conèixer la sentència de mort, commutada per 30 anys de reclusió, dels quals acabaria complint vint a diferents penals.

**Cuevas, Tomasa.** Militant comunista des de l'adolescència, amb la desfeta republicana Cuevas (1917-2007) va pagar amb cinc anys de presó i desterrament la seva activitat durant la Guerra Civil. A Barcelona, s'afilia al PSUC i cau detinguda de nou el 1945. Va estar 40 dies a Jefatura, sotmesa a tortures atroces per part dels policies Pedro Polo i els germans Creix, abans d'ingressar en un estat lamentable a la presó de les Corts. La seva vivència, així com els nombrosos testimonis de dones torturades i empresonades que va recopilar en diverses obres, demostren que les dones van ser igualment fèrries resistents i víctimes de la repressió.

**González, Carmen.** Nascuda a Barcelona el 1956 en el si d'una família gitana, l'extrema pobresa i la vida nòmada van marcar els seus primers anys. El 1973 la van detenir per primer cop, acusada de ser còmplice d'un atracament que havia fet el seu home. Durant els set dies que va estar incomunicada la van cosir a bastonades. D'allà va passar a la presó de la Trinitat en aplicació de la Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social. Tot i que la Jefatura va ser l'escenari per antonomàsia de la repressió contra l'oposició política, els detinguts per delictes comuns també van ser víctimes de la brutalitat policial. Rescatar les vivències d'aquestes víctimes invisibilitzades és una tasca tan difícil com necessària.

**Juan Creix, germans.** Els dos grans mites negres de la comissaria de Via Laietana. Antonio Juan Creix (1914-1985) va ingressar al cos abans de la guerra. El 1938 va ser detingut i condemnat a mort per contraespionatge, però se li va commutar la pena i va fugir. El 1941 s'integra a la Brigada Político-Social a Barcelona, on liderarà, amb mètodes brutals, la persecució de l'oposició, particularment comunistes, tot i que se l'associa a detencions de tot tipus (caiguda dels 80, mort dels maquis Facerías i Quico Sabater, Fets del Palau...). El 1968 fou traslladat a Bilbao per lluitar contra ETA, i el 1970, a Sevilla. El 1974 va ser

cessat, en l'únic cas de depuració dels cossos policials que es coneix. Vicente Juan va treballar colze a colze amb el seu germà, especialitzant-se en els cercles catalanistes i estudiantils. Foren els policies més famosos i temuts de la dictadura a Barcelona.

**Justicia Democrática.** Organització clandestina creada a finals dels seixanta a Barcelona. Va integrar jutges, magistrats, fiscals i altres membres de l'administració de justícia. Durant els anys següents va emetre diversos informes criticant la manca de llibertats i va formar part d'algunes plataformes unitàries de l'oposició. El compromís dels seus membres a favor de les persones detingudes els va comportar sancions i represàlies, com ara el trasllat forçós del fiscal Carlos Jiménez Villarejo a Osca, el 1973, després d'intentar el processament del cap de la BPS a Manresa pels maltractaments a un detingut.

**Martín Villa, Rodolfo.** Com a governador civil de Barcelona (maig 1974 - desembre 1975), va ser el màxim responsable de l'ordre públic en una etapa de gran conflictivitat política i constants abusos policials. Responsabilitat que ampliaria en ser nomenat ministre de Governació amb el primer govern Suárez (1976-1979). La seva actuació va estar molt lluny del tarannà reformista que s'ha autoatorgat. No sols va conèixer de primera mà les nombroses actuacions tèrboles dels cossos policials i parapolicials, sinó que no va fer res per trencar amb el llegat repressiu de la dictadura.

**Núñez, Miguel.** Des de ben jove, Núñez (1920-2008) ja lluitava galons de resistent (guerra, condemna a mort, presó i exili), però després de la seva tercera detenció, l'abril de 1958, el seu nom quedaria unit per sempre al de la Jefatura. El van emmanillar d'un canell a un tub de la calefacció a prop del sostre i el van tenir en aquesta postura unes 72 hores. Va romandre 30 dies detingut abans de ser traslladat a la presó Model. No va delatar cap dels seus companys del PSUC. Un cop a la presó de Burgos, on s'hi estaria fins el 1967, Núñez va ser l'encarregat de rebre els militants que venien traumatitzats per les tortures sofertes a mans de la policia.

**Polo, Pedro.** Com Eduardo Quintela, a qui va estar unit tota la seva vida professional, es va formar com a policia en la dictadura de Primo de Rivera. Amb la República va posar el seu bagatge repressiu contra elements llibertaris a les ordres de Miquel Badia (el "Capità collons"). El 1937 creua els Pirineus i actua com a agent doble. Des del 1939 compatibilitza el seu càrrec de sotscomissari de la BPS a Barcelona amb incursions a l'altra banda de la frontera. Quan es va jubilar el 1962, el van nomenar "comisario general honorario" i, encara després, cap del Gabinet d'Informació del Govern Civil.

**Quintela, Eduardo.** Forjat en la repressió obrera durant el pistolerisme, amb la República Quintela (1891-1968) va adaptar-se als diferents canvis de govern, com prova el fet que el 1935 fos cridat com a testimoni per testificar contra el president Companys. Va passar la guerra a la rereguarda franquista, on va tenir contacte estret amb agents de la Gestapo. El març de 1939 torna a Barcelona, amb el càrrec de cap de la futura Brigada Político-Social. A Via Laietana imposava el terror contra els detinguts a base d'una violència extrema, com demostren els nombrosos detinguts "suïcidats" durant els seus interrogatoris, o torturats fins a l'extenuació.

**César Lorenzo Rubio** és historiador i coautor de La tortura en la España contemporánea.

## CRONOLOGIA D'UN EDIFICI MARCAT

**1929.** Entra en funcionament la Jefatura Provincial de Policía, dependent del Ministeri de la Governació, al carrer Via Laietana, 43.

**Gener de 1933.** El grup d'acció anarquista Nosotros atempta amb explosius contra la Jefatura, fereix un guàrdia d'assalt i causa desperfectes. La comissaria ja tenia mala fama: era coneguda com "el molino sangriento".

**Novembre de 1933.** Amb el traspàs de competències a la Generalitat, passa a Comissaria General d'Ordre Públic.

**19 de juliol 1936.** El tinent coronel Escofet, al capdavant de la Comissaria, comanda les forces lleials a la República que, juntament amb les organitzacions sindicals i polítiques d'esquerres, aturen el cop d'Estat a Barcelona.

**Març de 1939.** La VI Brigada Regional de Investigación Social (coneguda com a Brigada Político-Social, BPS, que formalment es crearia el març de 1941) s'instal·la a la batejada Jefatura Superior de Barcelona.

**Febrer de 1940.** Alejandro Matos, comunista madrileny que intentava reorganitzar el PSUC, mor tirotejat per l'esquena i rematat a cops de culata després d'un intent desesperat de fugida de la Jefatura, que en aquells moments estava ubicada temporalment a l'avinguda Diagonal perquè la seu de Via Laietana estava en obres.

**Agost de 1941.** Josep Fornells, secretari general de les Joventuts Socialistes Unificades, mor a causa de les tortures sofertes durant tres dies. La seva companya, Soledad Real, detinguda amb ell, coneixeria la notícia a la presó, on va estar fins el 1957.

**Gener-abril 1947.** *Caiguda dels 80*: detenció de quasi un centenar de militants de l'Agrupació Guerrillera de Catalunya, vinculada al PSUC. La majoria foren torturats salvatgeament a l'edifici i posteriorment condemnats a llargues penes de presó; quatre d'ells serien executats el 1949. Durant la detenció, Rafael Roch Bellapart, "agobiado por el remordimiento, se dio a la fuga, arrojándose desde el segundo piso del Cuartel a un patio, matándose", segons l'atestat policial. Els mateixos dies va morir Teodoro López Colas, membre de les Joventuts Llibertàries, a causa dels interrogatoris.

**Juliol de 1951.** El líder comunista Gregorio López Raimundo és detingut i torturat brutalment durant deu dies. Les lesions per tot el cos, excepte a la cara, van trigar sis mesos a curar. Quan l'octubre de 1976 el van tornar a detenir, els policies el tractaren ja de "Don Gregorio", en un petit senyal de canvi dels temps..

**19 de maig de 1960.** Els Fets del Palau (protesta per la prohibició d'*El cant de la senyera* en un concert de l'Orfeó Català en homenatge a Joan Maragall) provoquen una vintena de detencions de membres de l'oposició de signe catalanista, entre ells Jordi Pujol, objecte de tortures i condemnat a set anys de presó.

**11 de maig de 1966.** Manifestació de capellans davant la comissaria per protestar per les tortures a l'estudiant Joaquim Boix, detingut durant la Caputxinada. Els sacerdots volien entregar una carta al comissari Juan Creix, però la Policia, *els grisos*, van carregar amb contundència.

**25 de setembre de 1973.** Durant la detenció dels membres del MIL Salvador Puig Antich i Xavier Garriga Paituví, el policia de la BPS Francisco Anguas Barragán mor per impacte de bala. Garriga hi fou torturat fins a signar una declaració inculpatòria contra el seu company, que va ser condemnat per assassinat i executat al garrot el març següent.

**28 d'octubre de 1973.** Detenció de 113 membres de l'Assemblea de Catalunya reunits clandestinament a l'església de Santa Maria Mitjancera. Molts d'ells van ser maltractats a l'interior abans d'ingressar en presó provisional.

**30 d'octubre de 1976.** El Ministeri de Governació suprimeix la BPS. Tanmateix, personal, atribucions i mètodes emprats quan la dictadura romanen inalterats.

**1996.** Creació del Grup 6 de la Brigada Provincial de Información, amb seu a la Jefatura, per investigar els moviments socials a Barcelona. Crítiques pels seus mètodes.

**Maig de 2013.** L'Ajuntament aprova una moció on es reclama que s'instal·li al centre un espai vinculat al foment de la memòria democràtica.

**Octubre de 2013.** El Parlament de Catalunya aprova, amb un sol vot en contra, una moció a favor de convertir la comissaria en un centre memorialístic per a la ciutat.

**Juny de 2017.** A proposta del grup d'ERC al Congrés, la Comissió d'Interior aprova una proposició no de llei per fer de la Prefectura un centre memorial.

**Març de 2019.** L'Ajuntament instal·la un faristol explicatiu de la història de l'edifici a pocs metres. El primer dia ja és atacat per grups ultres. El ministre de l'Interior critica amb vehemència la iniciativa.

**Octubre de 2019.** Persones detingudes en les protestes per la sentència del procés manifesten haver patit cops, amenaces i vexacions durant els interrogatoris al centre.

Fitxa de l'expedient del temible, però premiat, comissari Antonio Juan Creix.

*cat.elpais.com*

---

<https://ppcc.lahaine.org/via-laietana-memoria-torturada>